

גלות תחת שלטון המתיוונים

לשון הרמב"ם היא: "מצוות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד. וצריך אדם ליזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו" (הלכות חנוכה פרק ד', הלכה י"ב). הבה נעיין, מה עניין חביבות גדולה זו? מפורסם כי עם ישראל צריך לעבור ארבע גלויות: בבל, מדי ופרס, יון ורומי. צרות הללו מתוכננות מראש ומוזכרות בברית בין הבתרים עם אברהם אבינו (בראשית רבה, פרשה מד). שעבוד מלכיות מוזכר עוד לפני זה, עת בריאת העולם (בראשית רבה, בפרשה ב' ר"ש בן לקיש פתר קרא בגלויות), ושוב מוזכר במדרש (ויקרא רבה, סוף פרשה יג) לענין חיות טמאות. בעלי רמז מצאו אסמכתא לזה בפסוק "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה" (שיר השירים ח, ז). האומות נחשבו למים ("נצח ישראל" למהר"ל, עמ' קכח) ולא יוכלו לקלקל את האהבה בינינו לה'. "רבים": ר"ת רומי, בבל, יון, מדי. אבל "מצרים" איננו בחשבון כי הם היו עוד לפני שנולדו ישראל כעם, כמבואר בספר דברים (כ"ז, ט) "היום הזה נהיית לעם". וכבר האריך מהר"ל ("נר מצוה", עמ' י"א) מה המאפיין לכל שלטון זר עלינו. אנשי בבל היו חזקים בכוח הנפש (שאיפה לאימפריה ושלטון); אנשי פרס מפתחים תאוות גופניות, כמו שרואים אצל אחשוורוש ומסיבתו מאה ושמונים יום; אנשי יון עוסקים בענייני השכל וכו'. כל אלו נרמזו בחזון המוזכר בדניאל (פרק ב', ושוב בפרק ז').

בחלק מהגאולות יש לנו חגים ומועדים לששון, לשמחה ולזיכרון. פסח על גאולה ממצרים. פורים על ההצלה ממזימותיו של המן. וחנוכה בתפקיד כפול, זכר ליציאה מבבל וכן על ההצלה מהמתיוונים. ר' יעקב עמדין מחדש חידוש נפלא (בספרו "מור וקציעה", תחילת סי' תר"ע). הנביא חגי (ב, י"ג) חקר את הכהנים בהלכות טומאה לענין "רביעי בקודש", שהוא ענין לקרבנות. מתי חקר? "בעשרים וארבעה לתשיעי" (חודש כסלו). מבאר פירוש "דעת מקרא" (הוצ' מוסד הרב קוק) כי בו ביום נסתיים ייסוד בית המקדש, ולמחרת חנכהו בקרבנות (עזרא י', י"ג). זה נעשה ע"י שבי ציון מבבל. והנה פלא, גם בו ביום המסוים הזה נחנך הבית בימי החשמונאים. [עד כאן מהספר הנ"ל]. מוסיף ר"י עמדין שהרי מחנכים את המנורה במקדש רק בהדלקת הלילה (כן מפורש ברמב"ם). זאת אומרת, חנוכת המנורה היתה בליל כ"ה לכסלו. ולכן המקרא מעיד שחגי חקר את הכהנים כמה שעות קודם, ביום כ"ד. גלות בבל מסומלת על ידי חורבן בית מקדשנו. סיומה על ידי חנוכת בית חיינו, בליל חנוכה.

בחנוכה חוגגים אנו ניצחוננו לא רק נגד היוונים הנכרים, אלא גם נגד המתיוונים שיש בעמנו. שואל הרב יצחק הוטנר ("פחד יצחק", חנוכה, עמ' קכא) כיון שהתורה הודיעה על ארבע הגלויות בפסוק "גר יהיה זרעך בארץ לא להם" (בראשית טו, יד. רש"י ד"ה "וגם"), כיצד זה התקיים בגלות יוון? הרי לא זזנו אז מארצנו וכיצד זה נקרא "גלות"? ועונה "כי

ארץ ישראל רק לציבור ניתנה. ומכיון שפריקת עול הוי פרישה מדרכי ציבור, בוודאי שהיא מפקיעה את בעליה ממתנת הארץ. 'חלק בארץ ישראל', למי ש'מפקיע עצמו מכלל ישראל', הרי זה משפט הסותר את עצמו. וזהו החידוש הנורא במהותה של גלות יוון, כי על ידי הגזירות של השכחת התורה והעברת המצוות ולחץ חכמתה ודעותיה של יוון על דעת תורה, בידה של יוון ליצור מצב של 'ארץ לא להם' בתוך ארץ ישראל עצמה וכו' וכו'.

[וממשיך הגר"י הוטנר] "וחידוש זה מעמיק את גלות יוון לעומת הגלויות הקודמות ביחס של 'אין ערוך'. עומק תהום מפריד בין מדת הנכריות של בן, הבאה מפאת שגלה מבית אביו למרחקים; ובין הנכריות של בן המסתובב בחצרות אביו, ומכל מקום הכל זר לו מפני ששכח שמו ושם אביו וכו'. וזה הוא שאמר ירמיה בנבואתו (ה, ו) 'נמר שוקד על עריהם' ופירשו בו חכמים (ויקרא רבה יג) 'נמר, היינו יוון' (ע"פ דניאל ז) וכו' שאין בה בגלות זו גירושו של ישראל לתוך היער או למדבר העמים, אלא יש כאן גלות בתוך עריהם של ישראל עצמם!" (עכ"ל הגר"י הוטנר).

עוד עונה שם הרב הוטנר: "אלא שענין זה עומד על יסוד איתן שמומרים לא קבלו חלק בארץ". מה המקור לזה? חז"ל לימדו כי בימי יהושע חילקו נחלת ארץ ישראל לא רק לפי אותן משפחות שבאו לארץ, אלא גם לפי שמותיהם של אבותיהם יוצאי מצרים. אבל חלק מדור המדבר לא קבלו חלק בארץ ישראל. מי הם? "המרגלים, המתלוננים, ועדת קרח" (בבא בתרא קיז ע"ב ורשב"ם שם). אמרו זאת מפני הפסוק "לאלה תחלק הארץ" (במדבר כו, נג), דווקא לאלה, שהיו כשרים (לשון הספרי שם, עיי"ש מלבי"ם). כיצד? אלא מספר בני ישראל בפרשת במדבר היה 603,550 אבל בסוף ארבעים שנה, בפרשת פנחס (כו, נא) היו רק 601,730. כלומר חסרים 1820 נפש! מי הם? לפי חז"ל הנ"ל הם המתלוננים מפני דיבה רעה של המרגלים (במדבר יד, כו-ל) ועוד 250 איש של עדת קרח, שהפסידו את חלקם בארץ הקודש, כי רק "לאלה (שנותרו) תחלק הארץ".

למה הפסידו? כי ארצנו נקראת "ארץ אמונה" (ע"פ תהלים לז, ג) כך דברי ר' צדוק הכהן (ליקוטי מאמרים" עמ' 78, 84, 86). נוסף על דבריו: ארץ ישראל נקראת "בית ה'" (הושע ח', א' פירוש "דעת מקרא". וכן אמרו חז"ל בחולין צב ע"א רש"י ד"ה "בית ה':). עדת קורח הפסידו חלקם בארץ הקודש כי לא הכירו מה מעלתה. ולא שאמרו שארץ ישראל גרועה משאר ארצות, אלא אמרו כי ימצאו גם בארצות הגויים אותן המעלות של ארץ ישראל. הזידו לומר כי "ארץ זבת חלב ודבש" היא דווקא מצרים! זו לשונם: "המעט כי העליטנו מארץ זבת חלב ודבש?" (במדבר ט"ז, י"ג). חוסר ההכרה במעלתה העליונה של ארצנו הוא עוון פלילי. הרי עשרת השבטים בימי סנחריב גם הם חשבו כי שאר ארצות שוות בערכן לארצנו (סנהדרין דף צד ע"א), ומפני זה עצמו הפסידו את חלקם לעולם הבא "לפי שספרו בגנות ארץ ישראל" (רש"י על סנהדרין קי ע"ב).

הקבוצה השניה שפירטו חז"ל שאין להם חלק בארץ הקודש היא של המאמינים לדיבת המרגלים, מרדו במצוה זו מפני פחד מהגויים. על זה ביאר הרמב"ן: "וטעם אך

בה' אל תמרודו, כי יראתכם לחוזק העם [הכנעני] היושב בה הוא מרד בהשם הנכבד. כי לא בכוחכם יצאתם ממצרים, אלא יד ה' עשתה עמכם להפליא. והוא הבטיח אתכם שיורישם מפניכם. אם כן האמינו והצליחו" (על במדבר י"ד, ט'). ובכן גם הנרתע לאחור מליישב את ארץ ישראל מפני פחד הסכנה, גם הוא מורד בה' כי איננו מאמין שהקב"ה מנהל את העולם ושליט בעולמו.

ולכן המתיוונים בימי נס חנוכה נקראו "פורשים מהציבור", כי לא האמינו בייחודיות עמנו, ומזה נמשך שכפרו בסגולת ארצנו. בגלות ההיא שלטו עלינו המתבוללים ונקראת א"י "בארץ לא להם". הם נמצאים בארץ, אבל מייחסים עליונות לעמים נכריים שבאו בגבולנו ומפני זה אינם מודים בסגולות קדושה של ארצנו.

האם מרן הרב אברהם קוק היה ער לבעיית תקופתנו? האם ידע שעלולים כוחות שליליים לשלוט עלינו ולהפוך את חזון שיבת ציון לרועץ? ודאי שכן. כך כתב לפני מאה שנה (שנת תרס"ח):

"והיד הרמה המחומשת בהפקרות ודרכי הגויים, (באין) [בלי] זכר לקדושת ישראל באמת; המחפה את חרסיה בסיגים של לאומיות מזויפת, בגרגרים של היסטוריה, ושל חיבת שפה; המלבישה את החיים צורה ישראלית מבחוח, במקום שהפנים (פ' מנוקדת שבא) כולו הוא אינו יהודי, העומד להיות נהפך למשחית ולמפלצת, ולבסוף גם לשנאת ישראל ו[לשנאת] ארץ ישראל, כאשר כבר נוכחנו על פי הנסיון. היד הטמאה הזאת תתגבר? אז אין די באר גודל האסון. אבל בהשי"ת בטחתי שלא יתן למוט רגלנו". ("אגרות ראייה", ח"א עמ' קפב-קפג).

כמה שנים לפני זה (תרס"א?) כתב בענין אותם שהם "פורקי עולה של תורה ביד רמה, בוזי קודש וכופרים בקדושת התורה והמצוות וערכם הקיים" קבע הרב שאין לנו עמהם אחוה לאומית (מאמר "אפיקים בנגב", המובא ב"אוצרות הראי"ה", מהד' תשס"ב, ח"ב עמ' 121). בהמשך דבריו חזה הרב מראש כיצד פלג קיצוני כזה המבזה תורת ישראל עוד יפנו לבקשת התערבותם של אומות העולם כדי להצר רגליהם של מתנגדיהם, [מעין דוגמא לפעילותם של אנשי "שלום עכשיו" בימינו, המודיעים לאומות על התרחבות ההתנחלויות בארצנו, ומפגינים נגד ביסוסינו בכל רוחב ארצנו. והרב מרמז לריב בין הורקנוס ואריסטובולוס, שהביאו עלינו התערבותם של אומות זרות מעבר לים]. זו לשונו: "התחלתה מלחמת שערים ונחלי דמים, וסופה היא בקשת אלופים זרים, בכלימת עבדות נוראה, הכל כדאשתקד בנוסח הישן נושן חלילה. נזכור המקל, אנחנו המוכים ע"י אלופים זרים, לבצע את הסכסוכים האיומים [שבבית ישראל פנימה]. אומה כזו ככדור דינמיטי [חומר נפץ] תתפוצץ, ותעש שמות (ש' מנוקדת פתח) נוראות גם באבריה המרוסקות. כל התלאה הזאת היא נכונה [מוכנה לבוא עלינו] חלילה, באופן המוצלח של הציונות היבשה, כל זמן שלא נאבה להכיר את האמת הגדולה כי על כי אין אלוהי בקרבי מצאוני הרעות האלה' (דברים ל"א, י"ז). כל אלה הן תוצאות

מרות מוכרחות לבוא, כל זמן שלא החזרנו את העטרה ליושנה, כל זמן שלא העמדנו את היסוד הלאומי על הבסיס של תורתנו והקמתה" (שם, חלק ב' עמ' 122-123).

אנו במצב מוזר. מיעוט מנוכר ותקיף שולט על רוב שהוא נאמן למסורת ישראל. הסטטיסטיקה מלמדת כי למעלה מתשעים אחוז מהאוכלוסייה שומרים צום כיפור. בסקר שערך ה"מכון לדמוקרטיה" (שנת תשס"ח, ופורסם ב"ט"ז כסלו בעיתונות) רק עשרים אחוז מהאוכלוסייה היהודית בארץ ישראל הגדירו את עצמם כ"חילונים". שלישי מהעם שולח ילדיו לחינוך דתי (כולל ממ"ד). שאר העם מגדירים את עצמם "מסורתיים", במדה זו או אחרת. אבל עמדות המפתח בניהול המדינה "תפישות" בידי שמאל קיצוני. המצב דומה למצרים בימי סאדאת, הוא איש מעדת הקופטים שהיו פחות מ-10% מהמדינה והוא היה שליט על 90% מהאזרחים שהם מוסלמים. כן בעיראק רק 75% מהאוכלוסייה הם מוסלמים, וכת הסונים הם רק 40% מהמוסלמים עצמם; והם שאחזו בימי סאדאם חוסיין בהגה השלטון. כן בסוריה, 70% מהאוכלוסייה הם כת סונים, אבל המדינה מנוהלת ע"י איש מהעלאווים, והם רק 20% מאוכלוסיית המדינה. כן בירדן, המלך הוא מקבוצת ההאשמים שהם רק 20% מהמדינה והוא בכל זאת שליט על 80% שהם פלשתינאים ממורמרים.

כמובן בכל אחת מהמדינות הללו רוב האוכלוסייה מתנגד לשלטון המיעוט ועמדותיו, אבל אין ביכולתם להביא לדמוקרטיה. כן בארצנו, מיעוט כפרני, תוקפני ואלים, שליט על רוב דומם.

וכך היה בימי החשמונאים לפני למעלה מאלפיים שנה. כת המתיוונים שלטו ומינו מי יהיה כהן גדול. הם היו עשירים ובעלי השפעה עצומה. לעומתם משפחת החשמונאים ותומכיהם היו מוכים ונרדפים, ובכל זאת הנס אירע. כמו בבית המקדש, פך אחד של שמן דלק שמונה ימים (שבוע שלם ועוד יום נוסף, לבטא ענין שהוא מעל ומעבר למערכת הטבע), כך "רבים ביד מעטים", הצדק גבר. בימי אספיסינוס וירושלים נפלה בידי הצורר, בכל זאת נותר לנו שריד, רבן יוחנן בן זכאי וחכמיו. מהמיעוט הזה צמחה לנו התפתחות התורה והתרעננותה.

כותב הרב משה אביגדור עמיאל (בשעתו רבה של תל אביב) בספרו "דרשות אל עמי" (ח"ג עמ' טו) על הרעיון הנ"ל: "והרבה שנים אח"כ בשקיעת החמה של הישיבות סוריא ופומבדיתא שבבבל שכבר היה 'העולם שמם' ודימו ש'עתידה תורה שתשתכח מישראל', הנה דוקא אז נתפשטה התורה בכל קצוי תבל והגיעה עד מצרים ואפריקא, עד ספרד וצרפת, מפני שד' הותיר לנו אז שריד כמעט, ארבעת השבועיים מסוריא: רב שמריה בר' אלחנן, רב חושיאל, ר' נתן הבבלי ור' משה בר' חנוך, שההשגחה העליונה סבבה שנלקחו בשביה ונמכרו בתור עבדים לארבע רוחות העולם, כדי להפיץ תורה גם בכל איים רחוקים. [הערת המעתיק: עיין "האנציקלופדיה העברית", ערך חושיאל. ויסוד הדברים ב"סדר הקבלה" להראב"ד]. וכל המסתכל בעינים פקוחות יראה, כי פך

השמן הזה לא נתרוקן עוד, והנס הזה הולך ונשנה עוד בימינו אלה. וכשם שעם ישראל הוא נצחי כך גם פך השמן נצחי". עכ"ל [כלומר שלמרות שהשלטון בידי מנוכרים לתורת ישראל, עוד נישרד וגם ננצח].

לעניין חנוכה כותב הרב אברהם קוק: "עוד לא אפסה המלחמה של התנשאות התגברות הרוח היווני, ושלעולם צריך כח השמן הפנימי, שבו אין מגע זרים שולט, להיות מגין. וכו' כך היא מדתו של המקום ב"ה בהנהגת עולמו בכלל כי כל אותם הדברים המתנגדים ונראים רעים במציאותם, הם עצמם גורמים לפאר יותר את כח הטוב והאמת. וכו'. דוקא ע"י פגישת זה המכשול העצום [באה] החוזק הגדול של אמיתת האמונה, כשיוצאת אל הפועל דוקא במה שכל הדיעות הרעות יוצאות לאור והן מתפשטות מאד, עד שרבים יבהלו משאתן וידמו שהן בולעות את אמונת ישראל. וכאשר למרות כל אלה קמנו ונתעודד, ודבר אלהינו יקום לעולם, הרי דגלם של ישראל וקרנם מתרומם" (עין איה, שבת, פרק ב', פסקא י"ג).

כל קבוצה וקבוצה של שונאי תורת ישראל, במשך אלפיים שנה, נעלמה מהאופק היהודי. הצדוקים, הקראים, אנשי הפילוסופיה האנדלוסים, הנמשכים אחרי שבתאי צבי, אנשי קידמה ורינסנס במערב אירופה בימי המהפכה הצרפתית, תומכי ההשכלה הכפרנית ברוסיה הצארית, אנשי הבונד בגרמניה, בני עדות הריפורם בארה"ב. איפה נמצאים כל צאצאיהם? נעלמו מכלליותינו. כך אנשי השמאל הקיצוני בארצנו בימינו, הרבה מבניהם ובנותיהם דרים מעבר לים. ואם לפעמים מגיעים ארצה, זה ליום אזכרה של הוריהם בלבד. הצאצאים כבר מתבוללים בעמים.

אבל נר חנוכה מאיר מדור לדור. נאמני מסורת היהדות יש להם אחיזה בנצחיות. מעט מהאור דוחה הרבה מהחושך. מי שה' נמצא איתו, הוא בעל הרוב.

באמת מצוות נר חנוכה היא מצוה חביבה עד מאוד. אנו מכריזים מול אלו הסבורים שהם "בארץ לא להם" כי ארץ הקודש היא מתנת ה' דווקא אלינו, כמפורש בדברי רש"י לפסוק הראשון של התורה.